

گفتمان‌های سیاسی و سینما
سایه سیاست بر تولید آثار سینمایی ایران
در نیمه‌ی دوم دهه هفتاد

مؤلف
یوکابد عارفی

نگارستان اندیشه

تهران - ۱۳۹۸

سرشناسه: عارفی، یوکابد، ۱۳۶۴ -

عنوان و نام پدیدآور: گفتمان‌های سیاسی و سینما: سایه سیاست بر تولید آثار سینمایی ایران در نیمه‌ی دوم دهه هفتاد/ مولف یوکابد عارفی.

مشخصات نشر: تهران: نگارستان اندیشه، ۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری: ۱۷۶ ص؛ ۵/۱۴×۲۱/۵ س.م.

شابک: 978-622-6607-22-3

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه.

عنوان دیگر: سایه سیاست بر تولید آثار سینمایی ایران در نیمه‌ی دوم دهه هفتاد.

موضوع: سینما -- ایران -- جنبه‌های سیاسی. Political -- Motion pictures

Iran -- Aspects -- سینما -- ایران -- نقد و تفسیر -- Motion pictures

Views -- سیاست در سینما Politics in motion pictures

رده‌بندی کتاب: ۱۹۹۱، ۱۸PN

رده‌بندی دیویی: ۹۱۷/۰۰۹۵۵ شماره کتابشناسی ملی: ۵۷۵۶۲۶۳

گفتمان‌های سیاسی و سینما

سایه سیاست بر تولید آثار سینمایی ایران در نیمه دوم دهه هفتاد

نویسنده: یوکابد عارفی

ناشر: نگارستان اندیشه

طراح جلد: مهدی صحابی

چاپ: اول، ۱۳۹۸

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

چاپ و صحافی: نسیم

نشانی ناشر: م. انقلاب، ابتدای خ آزادی، خ بهزاد، شماره ۲۹ واحد ۷

تلفکس: ۶۶۴۳۵۴۲۳ - ۶۶۴۳۵۴۱۶

www.cins.ir - info@cins.ir

بسم الله الرحمن الرحيم

خداوند یگانه و احد است. هیچ انشائی از او آفریده نشده است
در دین اسلام آمده است « رشته یزید و حسن با هم گسسته گردید
از میان سال و دوازدهم در زمین یزید و حسن بسیار بود
کتاب در فقه و تاریخ و سیاست و سنی و شافعی و حنفی و مالکی
سیاست و تأثیر آن در اسلام و سنی و شافعی و حنفی و مالکی
بسیار با هم گسسته گردید و در میان سال و دوازدهم
بسیار با هم گسسته گردید و در میان سال و دوازدهم

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم

فهرست

۹.....	مقدمه
۲۱.....	فصل اول: تحلیل گفتمان و الگوهای تحلیل گفتمان سیاسی
۲۱.....	۱-۱. گفتمان و تحلیل گفتمان
۲۵.....	۱-۲. فرکلاف: تحلیل گفتمان انتقادی و نظم گفتمانی
۳۰.....	۱-۳. تحلیل گفتمان لاکلا و سوفه
.....	فصل دوم: گفتمان‌های سیاسی نیمه دهه هفتاد شمسی ایران؛ با تأکید بر
۴۱.....	گفتمان سیاسی اصلاح طلب
۴۱.....	۲-۱. گفتمان سیاسی و فرهنگ
۴۴.....	۲-۲. گفتمان سیاسی نیمه اول دهه هشتاد و رویکردهای فرهنگی آن
۵۳.....	۲-۳. گفتمان‌های سیاسی نیمه دوم دهه هفتاد
.....	۲-۴. سیاست‌ها و روش‌های اجرای معاونت سیاسی رارت ارشاد در نیمه‌ی
۶۲.....	دوم دهه هفتاد
۶۷.....	۲-۵. کارکرد گفتمان سیاسی اصلاح طلب بر اساس نظریه لاکلا و سوفه
۷۷.....	فصل سوم: آثار سینمایی نیمه دوم دهه هفتاد
۷۷.....	۳-۱. مقدمه
۷۹.....	۳-۲. آثار برگزیده شده در جشنواره فیلم فجر
۸۳.....	۳-۲-۱. آژانس شیشه‌ای (۱۳۷۶)
۸۹.....	۳-۲-۲. هیوا (۱۳۷۷)
۹۴.....	۳-۲-۳. بوی کافور، عطر یاس (۱۳۷۸)

- ۹۹..... ۳-۲-۴. باران (۱۳۷۹)
- ۱۰۴..... ۳-۲-۵. زیر نور ماه (۱۳۷۹)
- ۱۱۰..... ۳-۳. آثار پر فروش سال: (استقبال مخاطبان سینما یعنی مردم)
- ۱۱۳..... ۳-۳-۱. آدم برفی (۱۳۷۶)
- ۱۱۷..... ۳-۳-۲. مرد عوضی (۱۳۷۶)
- ۱۲۱..... ۳-۳-۳. قرمز (۱۳۷۷)
- ۱۲۷..... ۳-۳-۴. شوکران (۱۳۷۷)
- ۱۳۰..... ۳-۱-۵. بابی (۱۳۷۹)
- ۳-۴. آثار: ۱. گفتمان‌های مذکور (انعکاس ارزش‌ها و مؤلفه‌های مدنظر
گفتمان‌های مذکور)..... ۱۳۴
- ۳-۴-۱. دختی و کفش‌های کتانی (۱۳۷۷)..... ۱۳۵
- ۳-۴-۲. اعتراض (۱۳۷۷)..... ۱۴۰
- ۳-۴-۳. سگ‌کشی (۱۳۷۹)..... ۱۴۷
- ۳-۴-۴. زیر پوست شهر (۱۳۷۹)..... ۱۵۳
- نتیجه‌گیری..... ۱۶۲
- منابع..... ۱۷۰

مقدمه

گفتمان را می‌توان «رویه‌ها»یی دانست که به گونه‌ای نظام‌مند موضوعات یا ابژه‌های مورد بحث خود را شکل می‌دهند. از این حیث گفتمان آن چیزی است که چیزی غیر از خود (پاره‌گفتار، مفهوم و تأثیر) را تولید می‌کند. ساختار گفتاری از طریق نظام‌مند کردن نگرش‌ها، مفاهیم، نظریات، شیوه‌های اندیشه‌ای و رفتاری که در بستر «سازمان» ویژه ساخته شده‌اند و به سبب اثرگذاری آن امکان شناخت شیوه‌های اندیشه و کنش را فراهم می‌کند. (مک دانل: ۱۳۸۰، ۶۹)

در حوزه سیاست نیز می‌توان از گفتمان و اجزای تشکیل دهنده آن سخن به میان آورد. با توجه به ساختارهای سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی موجود در کشورهای مختلف می‌توان گفت تفاوت‌های متفاوتی را شناسایی و بررسی کرد. در کشور ایران و به ویژه پس از انقلاب اسلامی نیز با توجه به تغییر رویه‌های قابل ملاحظه در سامان قدرت سیاسی امکان تشخیص و صورت‌بندی گفتمان‌های مختلف وجود دارد؛ از آن جمله می‌توان به گفتمان‌های سازندگی، اصلاح طلب و اصول‌گرا اشاره کرد که بر اساس تعریف رایج از گفتمان هر یک مشخصه‌های ویژه‌ای دارند. سینما یکی از مهم‌ترین جلوه‌های فرهنگ و هنر در قرن حاضر می‌باشد. آثار سینمایی تولید شده در هر جامعه‌ای محصول اذهان منفرد مجزایی نیستند بلکه آنها نیز به عنوان بخشی از اجتماع حاضر در آن نگرش‌ها، عواطف، عقاید و آموزه‌های ایدئولوژیک،

آرزوها، آرمان‌ها و همچنین رؤیاها، ترس‌ها، نگرانی‌ها، کابوس‌های گروه‌های اجتماعی - سیاسی معین یا یک اجتماع خاص را که متأثر از گفتن‌های سیاسی موجود در آن جامعه است، انعکاس می‌دهند. در واقع می‌توان گفت حوزه‌های مختلف جامعه مانند حوزه فرهنگ و هنر تحت تأثیرات مستقیم نژاد، مای سیاسی و تحولات اجتماعی دوران خود هستند. در حوزه‌ی هنر سیاست‌های فرهنگی و سینمایی هر نظام سیاسی معمولاً به دو گروه سلبی و ایجابی طبقه‌بندی می‌شود؛ سیاست‌های سلبی سیاست‌هایی هستند که نوع خاصی از فاکتورها یا موضوعات ویژه و یا تصاویر معینی را نفی می‌کنند و برای جلوگیری از سرور آنها در عرصه‌ی هنر در قالب قانون و مقررات اجتماعی عرضه می‌شوند. سیاست‌های سلبی ممکن است باعث حذف برخی از اشکال هنری از عرصه‌ی اجتماع شوند. از طرف دیگر راه را برای گسترش هر چه بیشتر برخی دیگر بگشایند؛ از همین جهت است که سیاست‌های ایجابی مطرح می‌شوند. در سیاست‌های ایجابی در عمل برخی از انواع فیلم، موضوعات خاص و حتی تصاویر معینی تشویق و ترویج می‌شوند و از فیلم‌های مقبول به اشکال گوناگون حمایت می‌شود. همین امر باعث می‌شود که در ساختار هنری جامعه، و به خصوص در فیلم و سینما، وزن برخی از موضوعات و مضامین بسیار سنگین‌تر از برخی دیگر باشد؛ برخی سبک‌ها مجال ظهور دارند و یا برخی در عرصه‌ی سینما یک‌تازی کنند. بنابراین، رواج و غلبه‌ی سبک خاصی در فیلم‌سازی و عمومیت یافتن موضوعات و مضامین خاص همه و همه متأثر از سیاست‌های کلان فرهنگی جامعه است (راوودراد، ۱۳۷۸: ۱۱۸). یکی از دولت‌های مهم و تأثیرگذار پس از انقلاب اسلامی، دولت سیدمحمد خاتمی در نیمه دوم دهه هفتاد می‌باشد که موجب ایجاد فضایی باز در حوزه‌هایی چون

هنر و به ویژه سینما شد. گفتمان اصلاح طلب به عنوان یکی از این گفتمان‌ها، با روی کار آمدن در نیمه دوم دهه هفتاد شمسی ارزش‌ها و مطالبات جدیدی در سطح جامعه ایجاد کرد. ارزش‌های جامعه مدنی مانند «توسعه‌ی سیاسی»، «آزادی بیان و عقیده»، «انتقادپذیری»، «شایسته سالاری»، «خردورزی»، «رعایت حقوق فردی و اجتماعی»، «دفاع از حقوق زنان» و «توجه به جوانان» در جامعه مطرح گردید. توجه قرار گرفت. (سلطانی، ۱۳۸۴: ص ۱۵۷) شکل گرفتن این فضای سیاسی جدید در سایر حوزه‌ها مانند حوزه فرهنگی و اجتماعی تأثیر گذاشت. سینما به عنوان یکی از زیر مجموعه‌های حوزه فرهنگی از این امر مستثنی نبود. بنابراین بررسی بود که نهادها و موسسات مرتبط با امور سینمایی رویکردی نزدیک به فضای سیاسی حاکم را در پیش گرفته و تحت تأثیر آن گفتمان به تولید آثار در حوزه سینما پردازند. در حوزه سینما، آثار سینمایی و فیلم‌های متعددی تولید شدند. فیلم‌های شوکران (۱۳۷۷)، اعتراض (۱۳۷۸)، متولد ماه مهر (۱۳۷۸)، سگ‌کشی (۱۳۷۹)، خانه‌ای روی آب (۱۳۸۰) و... بیشتر به سبب بازتاب «شرایط سیاسی - اجتماعی جامعه» داشتن «مضمون انتقادی» و طرح «ارزش‌های مدنی» تحت تأثیر این گفتمان قرار گرفتند. ما در اینجا قصد آن داریم تا ابتدا بررسی کنیم که گفتمان‌های سیاسی در فضای هر کشور بر حوزه‌های مختلف آن مانند حوزه هنر و به ویژه سینما تأثیرگذار باشد و سپس نشان دهیم چه میزان از آثار سینمایی تولید شده در فضای گفتمان اصلاحات ایران (گفتمان مسلط دوره مورد مطالعه)، تحت تأثیر آن واقع شده و این آثار چگونه اجزا و مفاهیم گفتمان مورد بحث را درون خود بازتاب دادند. تا کنون در مورد تأثیر گفتمان‌های سیاسی بر تولید آثار سینمایی، پژوهش مستقلی انجام نگرفته است. تنها تعدادی پایان‌نامه و مقاله آن هم به صورت

کلی نه تفصیلی و جزئی، پیرامون موضوع مذکور به چاپ رسیده است.

سید علی اصغر سلطانی در مقاله خود با عنوان «تحلیل گفتن‌های فیلم‌های سیاسی-اجتماعی: نگاهی به «پارتی» سامان مقدم»^۱، نشان داده است که چگونه نظام گفتن‌های حاکم بر یک جامعه محصولات فرهنگی مانند فیلم‌های سینمایی را تولید می‌کند و در همین راستا فیلم سامان مقدم را به عنوان نمونه مدنظر قرار داده است. این مقاله راهنمای خوبی برای این پژوهش به شمار می‌رود از آن جهت که نشان می‌دهد چگونه نظریه گفتن‌های می‌تواند برای تحلیل پدیده‌های اجتماعی و محصولات فرهنگی به کار گرفته شود.

مصطفی اسدزاده، دانشجوی کارشناسی‌ارشد علوم سیاسی دانشگاه امام صادق(ع)، پایان‌نامه خود را پیرامون پژوهش درباره جامعه‌شناسی سیاسی سینمای ایران در دهه هشتاد و نه سال ۱۳۸۳ دفاع و به پایان رساند. این پایان‌نامه حاصل پژوهشی است در حوزه جامعه‌شناسی سینمای ایران در دهه ۱۳۷۰ که در آن با روش «تحلیل محتوا» و «تحلیل متن» فیلم‌های منتخب دولت در جشنواره‌های فیلم فجر از یکسو و با پایان‌های مورد اقبال مخاطبان سینمای ایران از سوی دیگر، به تبیین سیاست‌های فرهنگی-هنری دولت در عرصه سینما در دو دهه ۱۳۷۰ و ۱۳۸۰ پرداخته شده است. به نقشی سیاست‌گذاران فرهنگی و مدیران هنری نظام در اجرای این سیاست‌ها اشاره می‌شود. این تحقیق نشان می‌دهد که سیاست‌گذاران و مدیران هنری دو گفتن با عنوان «گفتن‌های اصولگرا» و «گفتن‌های اصلاح‌طلب» در حوزه سیاست‌گذاری در بخش سینما، بایدها و نبایدهای خود را بایدها و

۱. سلطانی، علی اصغر (۱۳۸۶)، تحلیل گفتن‌های فیلم‌های سیاسی - اجتماعی: نگاهی به «پارتی» سامان مقدم، فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات، شماره ۹.

نیایدهای مردم تلقی کرده‌اند و هرگاه از سیاست‌های یکدیگر انتقاد داشته‌اند، با این استدلال که سینما با ارزش‌ها و باورهای «مردم» هماهنگ نشده است، به سیاست‌های فرهنگی و سینمایی یکدیگر تاخته‌اند. درحالی که آنچه مردم و مخاطبان سینمای ایران همواره از آن در فیلم‌ها استقبال کرده‌اند ترکیبی از ارزش‌های دینی به همراه ارزش‌های سیاسی - اجتماعی بوده است.

در شماره دوم سال اول نشریه جامعه‌شناسی هنر و ادبیات؛ تقی آزاد ارمکی و امیر آرمین، بررسی کارکردهای سینما در ایران به شکل ارزیابی سینمای سال‌های ۱۳۷۴ تا ۱۳۸۵ بر اساس توزیع کارکردی فیلم‌ها پرداخته‌اند. نوشته مذکور، رابطه سینمای ایران با جامعه خود را با محوریت میزان همگام بودن سینما با تغییرات اجتماعی، پرسش گذارده است. مسئله محوری این مقاله، ارزیابی توان سینما در بیان واقعیت و تکرار واقعیت اجتماعی است. برای توصیف این نزدیکی به واقعیت از توزیع کارکردی فیلم‌های سینمایی بهره گرفته شده است. در حوزه کارکردهای سینما، بازه‌ی مذکور به سه دوره‌ی قبل از خاتمی، دوره‌ی اول خاتمی و دوره‌ی دوم خاتمی تقسیم و فیلم‌های هر دوره ذیل چهار کارکرد، پژوهشی، جامعه‌پذیری، نشان دادن واقعیت و ایجاد نگرشهای جدید، دسته‌بندی شده‌اند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که سینمای ایران در این دوره‌ی دوازده ساله، متأثر از تغییرات اجتماعی، سینمایی حساس به تغییرات اجتماعی مبدأش می‌باشد که به خوبی برای مطالعات فرهنگی و اجتماعی در خصوص آن جامعه به کار می‌آید.

همچنین قاسم وحیدی، احسان آقابابایی و رضا صمیم در شماره ۳۵ نشریه هنرهای زیبا چاپ شده در سال ۱۳۸۷ به بررسی نقش و پایگاه اجتماعی زن و

مرد در فیلم‌های دهه هفتاد سینمای ایران پرداخته‌اند. موضوع اصلی این پژوهش مطالعه تفاوت در نقش و پایگاه اجتماعی شخصیت‌های اول فیلم‌های سینمایی در طول دهه هفتاد می‌باشد. برای اجرای این پژوهش ۴۷ فیلم به روش نمونه‌گیری سیستماتیک از میان کل جامعه آماری گزینش شده‌اند و تحلیل محتوای کمی به عنوان روش بررسی فیلم‌ها مورد استفاده قرار گرفته است. یافته‌های پژوهش مذکور نشان می‌دهد که در فیلم‌های سینمایی، پایگاه اجتماعی مردان بالاتر از پایگاه اجتماعی زنان بازنمایی شده است ولی با توجه به تغییراتی که در موقعیت زنان در جامعه روی داده، این تفاوت‌ها در فیلم‌های نیمه دوم دهه هفتاد معنادار نیست. همچنین از میزان نقش خانوادگی زن و مرد در نیمه دوم دهه هفتاد کاسته شده و بر میزان نقش‌های شغلی، جنسیتی و شهروندی آنها افزوده شده است.

یکی از پژوهش‌های انجام شده تا کنون در ارتباط با موضوع نوشتار پیش رو، پایان‌نامه‌ای با عنوان «تحلیل گفتن انتقادی فیلم زن زیادی اثر ته‌مین میلانی»^۲ است. در این پژوهش به بررسی و تحلیل فیلم‌نامه زن زیادی از طریق تجزیه و تحلیل گفتن انتقادی و تجزیه و تحلیل تالان لاکلا و موفه پرداخته شده است. در این تحقیق سنت به مثابه گفتن رایجی شده در نظر گرفته شده که توسط ابزارهای حاشیه‌رانی، برجسته‌سازی، غیرت‌سازی و اقناع به چالش کشیده شده و با قرار دادن عناصر در رابطه‌ی خاص، معنای آن را تثبیت و حفظ و معناهای بالقوه دیگری را حذف می‌کند. همچنین چگونگی شکل‌گیری سنت به عنوان شبکه‌های هژمونی شده در گفتن در این پژوهش مورد

۲. استاد راهنما: فروغ کاظمی، دانشجو: اعظم روشنایی فرد جهرمی، دانشگاه آزاد اسلامی - دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی - دانشکده زبان‌های خارجی. ۱۳۹۴

بررسی قرار داده شده و نشان می‌دهد با مقایسه گفتمان‌های رقیب و مبارزه بین آنها می‌توان این گفتمان‌ها را ساختار شکنی کرد. در این فیلم نشان داده شده که چگونه گفتمان تجددگرا توانست با طرد و به حاشیه راندن گفتمان سنت‌گرا نظام معنایی خود را تثبیت کند.

از دیگر تحقیقات مرتبط با موضوع مورد مطالعه این پژوهش، پایان نامه‌ای با عنوان «پرسی تطبیقی نقش زن در سینمای دهه هفتاد و هشتاد ایران با رویکرد فمینیستی»^۳ است. این پژوهش در پی چگونگی بازنمایی زنان در سینمای دهه هفتاد و هشتاد ایران با رویکردی تطبیقی و تأکید بر نقد فمینیستی است. هدف از این پژوهش نشان دادن برداشت‌های طبیعی شده‌ای از زنان و الگوهای کلیشه‌ای و مسائل باطنی سلیم و معناهای قالبی و تثبیت شده آنان در سینما و سپس تطبیق این معناها بر دهه‌های یاد شده است. در واقع این پژوهش فراز و فرودهای نقش زن را در این دهه با توجه به زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی و حتی سیاست‌های سینمایی بررسی می‌کند و به دنبال بازنمایی منطبق بر واقعیت از زن است. از سینمای دهه هفتاد ایران سه فیلم سارا، سگ‌کشی و زیر پوست شهر و از سینمای دهه هشتاد نیز سه فیلم آتش‌بس و به همین سادگی انتخاب شده است. در این پژوهش با محوریت قرار دادن نقد فمینیستی به سینما و با در نظر گرفتن گفتمان‌ها موجود در جامعه سینمای این دو دهه مورد تطبیق قرار گرفته‌اند. با توجه به تفاوت‌های دیدگاهی و تغییرات گفتمانی در دهه هفتاد و هشتاد ایران تغییرات زیادی در بازنمایی نقش زن در این دو دهه دیده نمی‌شود. در واقع جریان‌های سینمایی

۳. استاد راهنما: اسماعیل بنی‌اردلان، دانشجو: زهره خاوری، دانشگاه آزاد اسلامی،

دانشگاه آزاد اسلامی واحد یزد، دانشکده هنر و معماری، ۱۳۹۳

دهه هفتاد و هشتاد ایران روابط نابرابر قدرت در جامعه ایران را پنهان می‌کنند و معناهای قالبی از جنسیت و خصوصاً زن، ارائه می‌دهند.

«پویایی اجتماعی به روایت سینمای ایران (با تأکید بر سبک زندگی)» عنوان پایان‌نامه دیگری است که می‌توان آن را تا حدی مرتبط با موضوع پژوهش حاضر دانست. در این پژوهش کوشش شده است پویایی اجتماعی جامعه ایران در برهه تاریخی خاصی، به میانجی روایت سینمایی آن، در چارچوب بکردهی جامعه‌شناختی تفسیر شود. این برهه‌ی تاریخی دوران موسوم به اصلاحات است که نیمه‌ی دوم دهه‌ی هفتاد و نیمه‌ی اول دهه‌ی هشتاد را دربرمی‌گیرد و بُعدی از پویایی اجتماعی که برای تحلیل انتخاب شده است تحول سبک‌های زندگی در متن زندگی روزمره مردم است. رویکرد نظری پژوهش در دو سطح جایان پژوهش را هدایت می‌کند؛ نخست با تکیه بر تلفیقی از آرای سه تن از نظریه‌پردازان جامعه‌شناسی هنر (ژان دو وینیو، جنت وولف، و پیر بوردیو) تعارض سینما به مثابه شکلی هنری با زمینه‌ی اجتماعی آن مورد کاوش قرار گرفته است. سپس برای مفهوم‌پردازی مقوله‌ی سبک زندگی، و ابعاد و سطوح و گونه‌های آن، به نظریه‌های آنتونی گیدنز، دیوید چین، ریچارد جنکینز و پیر بوردیو استناد شده است. حاصل کار صورت‌بندی چارچوبی نظری است که به پژوهشگر کمک می‌کند پویایی و تحولات سبک زندگی در برهه‌ی خاصی از جامعه ایران را به میانجی روایت سینمایی آن تفسیر نماید. میدان مطالعه‌ی پژوهش حاضر را کل فیلم‌های دوران اصلاحات تشکیل می‌دهند که از آن میان چهار فیلم آژانس شیشه‌ای، شوکران،

زیر پوست شهر و بوتیک به شیوه‌ای هدفمند انتخاب شده‌اند. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که پویایی، تکثر، انعطاف‌پذیری، تنوع، سیالیت و جوششی که در اواسط دهه‌ی هفتاد، همزمان با سیطره‌ی گفتمان توسعه‌گرایی، در ابعاد گوناگون سبک‌های زندگی پدید آمد، به تدریج و به موازات نزدیک‌تر شدن به اواسط دهه‌ی هشاد، جای خود را به رخوت، یکنواختی، ایستایی و فضایی سرد و سترگ داد؛ به روایت سینمایی آن، فضای دیالوگ‌محور و گرم حاکم بر آرانس سیشه‌ای (۱۳۷۶) رفته رفته به فضای سکوت و بی‌اعتنایی و استیصال حاکم بر فیلم بوتیک (۱۳۸۱) تبدیل شد.

تحلیل دریافت‌دهنده‌ی این فیلم‌های سینمایی پخش شده از سیمای جمهوری اسلامی ایران با تکیه بر سینمای اجتماعی ایران در دهه هفتاد و هشاد^۵ یکی دیگر از پژوهش‌های است که به سینمای دهه هفتاد تا حدی توجه نموده است. از منظر این تحقیق یکی از مهم‌ترین پیامدهای گفتمانی انقلاب اسلامی، ورود نهاد دین و در رأس آن سازمان‌ها و تشکیلات مذهبی به ویژه حوزه و روحانیت به عرصه تحلیل و ارزیابی محتوای رسانه‌ای و فرهنگی بوده است. با بروز تنوعات معرفتی و گفت‌وگویی حوزه قم در دو سه دهه اخیر، روحانیت قم دیگر قابل تقلیل به یک جریان واحد نیست و به مشرب‌های گوناگون سستی، فلسفی، عرفانی، عقلانی و... تقسیم شده است. ولذا مواجهات معنایی روحانیت با بسترهای فرهنگی و اجتماعی - معنایی نیز، سویه‌های مبهم و نامعلوم متعددی پیدا کرده است. مساله این پژوهش این است که این تکثرات معرفتی بوجود آمده در میدان حوزه علمیه قم، چه

۵. استاد راهنما: مهدی منتظر قائم، دانشجو: محمدجعفر اسفندیاری، دانشگاه صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، دانشکده صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران. ۱۳۹۴

بازخورد تحلیلی در هنگام مواجهه با متون فرهنگی و رسانه‌ای روز جامعه از خود به جا می‌گذارد؟ به عبارت دیگر، مواجهه معنایی طیف‌های گوناگون روحانیت با متون فرهنگی و رسانه‌ای، به واسطه کدام «عوامل معرفتی» سامان می‌یابد؟

کتاب اسلام شیعی در سینمای ایران^۶ تألیف نسیم پاک شیراز مدرس مطالعات ایرانی و سینمایی در دانشگاه ادنبرا است. این کتاب به بررسی دین و روحانیت در سینمای ایران در متن تشیع می‌پردازد. کتاب شش فصل دارد و هر فصل به ژانر خاصی در سینمای دینی پرداخته که عمدتاً پس از انقلاب اسلامی پدید آمده است. کتاب در اصل پژوهشی به عنوان پایان‌نامه فارغ‌التحصیلی در رشته فیلم و رسانه‌ها در مدرسه مطالعات شرقی و آفریقایی دانشگاه لندن است و به دوره بعد از جنگ ایران و عراق می‌پردازد. فصل سوم کتاب با عنوان «تعمان‌های سینمایی پیرامون نقش روحانیت در ایران» در ارتباط با این پژوهش قرار دارد.

اطلاعات این پژوهش با استفاده از منابع کتابخانه‌ای (کتاب‌های مرتبط با موضوع تحلیل گفتن و سینما) و منابع دیداری (فیلم‌های تولید شده در نیمه دوم دهه هفتاد) گردآوری می‌شوند. در مورد خلاصه با مطالعه کتاب‌های پیرامون تحلیل گفتن، گفتن‌های سیاسی ایران، سینمای دهه هفتاد ایران و با مشاهده فیلم‌های سینمایی تولید شده در نیمه دوم دهه هفتاد، اطلاعات جمع‌آوری می‌شود. جامعه آماری اصلی این پژوهش؛ چهار فیلم برتر ادوار جشنواره فیلم فجر از ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۰، چهار فیلم پرفروش سال از ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۰ و چهار فیلم از فیلم‌های همسو با گفتن حاکم در سال‌های ۱۳۷۶ تا

6. Nasim pak-shiraz. Shi, i islam in Iranian cinema: religion and spirituality in film. london, Tauris, 2011.

۱۳۸۰ در ایران را در بر می‌گیرد.

در این تحقیق برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل متن (فیلم) استفاده می‌شود. به این ترتیب که فیلم‌ها به عنوان یک متن مورد مشاهده و مطالعه قرار گرفته و محتوای آنها بر اساس میزان ارتباط و تأثیرپذیری از گفتمان سیاسی اصلاح طلب تجزیه و تحلیل می‌شود، همچنین برای بررسی تأثیر گفتمان سیاسی در تولید آثار سینمایی از نظریه گفتمان لاکلا و موفه به مثابه روشی برای تحلیل گفتمان‌های سیاسی اجتماعی استفاده شده است و در نهایت با تحلیل فیلم همراه با ارائه جدول‌ها و نمودارهای کمی، انعکاس ارزش‌های گفتمان مذکور بر فیلم‌های مورد بررسی نشان داده می‌شود.